

Університетська культура в українському інтелектуальному просторі: підсумки науково-дослідної роботи

Посохова Л. Ю.

Наприкінці 2017 року було завершено фундаментальне наукове дослідження «Університетська культура в українському інтелектуальному просторі (XIX – початок XXI ст.)», виконання якого здійснювалось міжкафедральною групою історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у 2015–2017 рр. (номер державної реєстрації: 0115U000492, керівник роботи проф. Л.Ю. Посохова). До складу групи в різний час входили доц. Ю.А. Кісельова, проф. С.М. Куделко, проф. В. В. Петровський, проф. С.І. Посохов, викл. Є.Ю. Рачков.

Актуальність та значимість проекту визначається тим, що він став одним з перших у національній традиції масштабним дослідженням процесу становлення, шляхів і умов формування, а також особливостей функціонування університетської культури на Сході Європи. Проект відкрив можливості для порівняння відповідних процесів, які відбувалися на українських землях з аналогічними процесами, які мали місце в історії Західної, Центральної та Східної Європи.

Мету роботи учасники проекту бачили у виявленні особливостей функціонування університетської культури в українському інтелектуальному просторі, ролі університетів у процесі утвердження європейських цінностей в XIX – на початку XXI ст., з'ясування умов формування університетської культури в Україні, вивченні взаємовпливів української та європейської університетської культури, результатів просвітительського впливу університетської культури на українське суспільство. Зрозуміло, що передовсім члени наукової групи зосередили свою увагу на історії Харківського університету – одного з найстаріших університетів Східної Європи.

Задля реалізації завдань наукового дослідження, спрямованих на створення нового формату історії університетської науки та освіти в Україні XX – початку XXI ст., автори використовували передовсім підходи та принципи інтелектуальної та нової культурної історії і ширше – антропологічно орієнтованої історії. Застосовува-

лися також методи історичної евристики, елементи структурного та функціонального аналізу. Серед тих дослідницьких проєкцій, які застосовувалися в роботі, слід назвати такі як культурна географія університетського простору; університет як ритуалізоване співтовариство зі своїми символами та традиціями; культура стосунків в університетському середовищі; корпорація як результат конструювання шляхом використання різних практик; канали комунікації університету та місцевого суспільства.

При виконанні наукового дослідження була висунута та обґрунтована низка ідей. Зокрема, засадничою стала ідея про те, що трансфер європейських цінностей за посередництвом університетів не був одномоментним явищем, а тривалим процесом. Головними методами дослідження стали історико-генетичний, історико-порівняльний, а також метод історичної типологізації. Разом із тим, використовувалися і сучасні інформаційні технології. Так, для аналізу візуальних джерел була побудована реляційна база даних символів та емблем університетів України в СУБД MS Access. У результаті виконання науково-дослідної роботи були не лише введені до наукового обігу нові джерела та зафіксовані невідомі раніше історичні факти, але й виявлені специфічні риси протікання загальноєвропейських процесів на українських землях.

Виконання роботи дало можливість поглибити наше розуміння стосунків університету та міста, форми саморепрезентації університету. В ході роботи були простежені зміни та трансформації в студентському середовищі, досліджувалась етика взаємовідносин між студентами та викладачами. Слід відзначити, що для вирішення поставлених завдань автори залучили широке коло джерел, у тому числі архівних, які зберігаються у центральних державних архівах України та Росії (РГИА, ЦДІАУК, ЦДНТАУ та ін.), місцевих архівах (ДАХО, архів ХНУ імені В. Н. Каразіна та ін.), а також бібліотеках та музеях.

Результати дослідної роботи знайшли застосування у навчальному процесі, в курсах та спецкурсах, які спрямовані на ознайомлення студентів із історією та сучасними проблемами університетів, вітчизняними та зарубіжними університетськими традиціями. Зокрема, у 2015-2017 рр. на історичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна були

оновлені курси «Вступ до спеціальності» (проф. С. І. Посохов), «Методологія освіти ХХІ ст.» (доц. Ю. А. Кісельова), було впроваджено новий спецкурс «Освіта як феномен культури: на матеріалах історії України» (проф. Л. Ю. Посохова). Результати дослідної роботи були використані при підготовці 7 магістерських праць та 3 дисертаційних досліджень (О. І. Вовк, Є. С. Рачков та О. І. Красько).

Серед основних публікацій, в яких були оприлюднені результати роботи назвемо монографію «Харківський університет і українська культура (до 210-річчя від часу заснування ХНУ імені В. Н. Каразіна)» (Харків, 2015); третій том джерел «Харківський університет (1917 – 1941 рр.) у спогадах його викладачів та вихованців» (Харків, 2016). Оpubліковано збірку наукових праць «В. Н. Каразін. Діалоги у часі та просторі : дослідження і матеріали» (Харків, 2015), біобібліографічні довідники «Ректори Харківського університету (1805–2014)» (Харків, 2015) та «Почесні члени Харківського університету» (Харків, 2015), довідкове видання «ХНУ імені В. Н. Каразіна: хроніка подій (1991–2014 рр.)» (Харків, 2015). Були опубліковані спогади одного з перших професорів Харківського університету Л. Г. Якоба (Якоб Л.Г. фон Спогади про моє життя / Упор., коментар С. О. Синюрка; наук. ред. С. І. Посохов, пер. з нім. О. М. Белозьорової, Харків, 2016). У 2016 р. в серії «Ubi universitas, ibi Europa», що заснована Німецьким історичним інститутом у Москві, вийшла монографія Л.Ю. Посохової («Православные коллегіумы на пересечении культур, традиций, эпох (конец XVII – начало XIX в.)»). Останніми в цьому ряду стали монографія Є.С. Рачкова «Емблеми як об'єкт візуальних досліджень (до питання про зв'язок емблематики та візуальної історії)» (Харків, 2017).

Члени дослідницької групи брали участь в організації кількох наукових конференцій з історії університетської культури за участі провідних українських та зарубіжних істориків (Міжнародна наукова конференція «Харків як університетське місто», Харків, 11-12 листопада 2015 р.; Міжнародна наукова конференція «Освітньо-культурний простір Центрально-Східної Європи: національні моделі та західні впливи», Харків, 11-12 травня 2017 р.; секція на Міжнародній науковій конференції «Треті Всеукраїнські Яворницькі наукові читання», Дніпро, 5-6 листопада 2015 р.). Зазначимо, що ці заходи та деякі видавничі проекти були здійснені завдяки фінансовій

підтримці Канадського інституту українських студій та Генерального консульства Республіки Польща в м. Харкові.

Звичайно, успішне виконання теми було б неможливе без всебічної підтримки керівництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та колег з історичного факультету, співробітників архівів, бібліотек та музеїв, за що наш колектив складає всім щиро подяку.

Виконавці науково-дослідної роботи сподіваються, що ідеї, думки, спостереження та висновки, які викладені в зазначених працях стануть у пригоді не лише науковцям, а й викладачам та студентам, усім тим, хто цікавиться університетською культурою, а також сприятимуть подальшій інтеграції вітчизняної вищої освіти у європейський освітній та науковий простір.